

Nu smiemo li mi Herbartove ideje aplikovati na prošlost, koja o njih ništa znala nije; na sadanjost, koja o njih ne zna, te na budućnost, koja o njih možda ništa znati ne će? Ovo pitanje iznosi na vidjelo nov prigovor proti razvijenim etičnim idejam. Po njem bi Herbartove ideje bile nešto posve subjektivna, a ne bi imale nikakve objektivne vrijednosti ni obveznosti.

Ali tomu nije tako. Tko bi na primjer rekao, da su planeti tek onda vasmikom putati stali, kad je Kepler izveo zakone planetnoga kreta? On tih zakona nije stvorio, već ih je samo obreo.¹¹

Tako je i s našimi idejami. Te ideje najjednostavniji su odnošaji voljni, u kojih se je vazda plemenština ljudska očitovala. Odnosaje ove samo pronašao je Herbart — odtud i spomenuta prednost njegove etike pred plemenitim inače sustavi nekih predšastnika njegovih.

Razlika izmedj Keplerovih zakona planetnoga kreta te Herbartovih ideja kao zakona moralnih ona ista je, koja postoji izmedj fizičnoga i moralnoga svieta u obće: tamo sve mora biti — ovdje sve ima biti. Da, ima biti — ali nije.

To je upravo ono, na što se osvrnuti moramo, kada etiku uporabljujemo na poviest. Poviest nam ne pruža stvari, koja bi se naprosto sbiti dala u oblike etičnih ideja; pače, ona ogromnim dielom svojim prikazuje materiju u drugačijih formah od onih, što ih naša etika postavlja. Dogodjaji historični dakle većinom su slika nekoga spora medj formom i materijom. Zato i reče Castelar: „Poviest čovječanstva trajna je borba medj idejami te interesi; za čas redovito pobiede interesi — za vječnost samo ideje.“¹²

Ovi subjektivni interesi razlogom su, te nema dosljednosti u djelovanju ljudskom. Jedan ne radi ništa, drugi opet radi proti svim idejam, treći si je samo jednu odabrao pra-